

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

TÖÖSTUSETTEVÖTTE
KÄIBEVAHENDID

TARTU 1959

A

22600

2

A-22600_{III}

Tartu Riiklik Ülikool
Majandusteaduskond
Rahanduse ja krediidi kateeder

Tööstusettevõtte
käibevahendid
(õppevahend)

Toimetaja v. õp. H. Siigur

Tartu 1959

2

Tartu Riikliku Olikeeli
Raamatukogu

94086

TRÜ Retaprint 1959. Tell. nr.154.Tir.400.MB 03532

Hind rbl. 1.10.

S a a t e k s

Tähelepanekud näitavad, et tööstusettevõtete käibevahendite planeerimises ja kasutamises esineb seniajani olulisi puudusi. Käibevahendite probleemistik on olnud üheks raskemaks ja rohkearvulisi vigu põhjustavaks töö-
lõiguks ka üliõpilaste teoreetilises ja praktilises õp-
petöös (kursusetööde koostamine, tootmispraktika). Õpe-
tamise käigus on tekkinud terav vajadus varustada üli-
õpilased eriti käibevahendite normeerimise küsimusi kä-
sitleva õppevahendiga.

Esti keeles puudub küsimusi küllaldase sügavusega käsitlev vastavasisuline kirjandus. Vene keeles on käibevahendite kohta kirjandust rohkesti, kuid vastavad tööd pole üliõpilaste laiematele hulkadele küllalt rohkearvuliselt kättesaadavad. Peale selle on üksikud tööd sageli üksiteisele vasturääkivad ja kannavad poleemilist iseloomu. Toodust lähtudes ja pidades silmas ka emakeelse õppematerjali suurt tähtsust, on käesoleva töö koostajad seadnud endale ülesandeks anda sellega süstematiseeritud ülevaade käibevahendite normeerimisest sotsialistlikes tööstusettevõtetes. Teisi küsimusi on puudutatud niivõrd, kui võrd see on tarvilik käibevahendite normeerimisest tervikliku pildi saamiseks.

Töö on mõeldud õppevahendiks õppeaines "Rahvamajandusharude rahandus" rahandusharu IV kursuse üliõpilastele, kuid see võib leida kasutamist ka teiste ainete (sotsialistlike tööstusettevõtete organiseerimine, tööstus-
ökonomika, tööstusraamatupidamine jt.) õpetamisel.

Koostajad ei ole seadnud endale eesmärgiks uue, originaalse töö loomist. Aluseks on võetud vastavad kirjanduslikud allikad, mida on püütud liita ühtseks tervikuks, täiendades neid rea omapoolsete märkuste ja selgitustega. Peamiseks allikmaterjaliks on olnud järgmised tööd:

- 1/ A.M.Бирман, Финансы отраслей народного хозяйства
Часть I, Москва, 1953.
- 2/ A.M.Бирман, Планирование оборотных средств,
Москва, 1956г.¹⁾
- 3/ A.M.Бирман, Инструкция о методике нормирования
оборотных средств в промышленных предприятиях.
Материалы к межвузовской конференции по финан-
совому планированию на предприятии, Ленинград,
1957.
- 4/ С.Барнгольц, А.Сухарев, Оборотные средства про-
мышленных предприятий, Москва, 1957.
- 5/ E.Kull, Tehnilis-majanduslik planeerimine tööstus-
ettevõttes, Tallinn, 1956.

Materjali valis, liitis ühtseks tervikuks ja redi-
geeris R.Hagelberg. Vajalikud tõlketööd ja tehniline
vormistamine on E.Pajupuult.

Tartu, detsember 1958.

Koostajad

1) Raamatu eestikeelne väljaanne (A.M.Birman, Käibeva-
hendite plaanimine, Tallinn, 1952) on tõlgitud vene
keeles 1951.aastal ilmunud esimese trüki järgi ning
on mitmetes olulistes küsimustes vananenud.

I. Käibevahendite olemus ja struktuur.

Iga tööstusettevõtte vajab temale püstitatud tootmisülesannete täitmiseks tootmisvahendeid. "...tootmisvahendid", kirjutab Marx, "jagunevad igas tööprotsessis töövahenditeks ja töö objektiks, toimugu tööprotsess ükskõik millistes ühiskondlikes tingimustes".¹⁾

Töövahendite ja tööesemete erinevus tuleneb nende erinevast funktsioonist tootmisprotsessis. Töövahendid (hooned, masinad jms.) säilitavad tootmisprotsessis oma naturaalse kuju ja funktsioneerivad pikema perioodi vältel, s.o. nad teenindavad mitut üksteisele järgnevat tootmisperioodi. Oma väärtust kannavad nad valmistatavatesse toodetesse üle järk-järgult, vastavalt kulumisele. Tööesemed (tooraine, kütus jms.) võtavad osa ainult ühest tootmisperioodist. Selle aja jooksul muutub nende naturaalkuju, omandades valmistootte vormi. Nende väärtus kandub valmistootesse üle täielikult.

Inimühiskonna eksisteerimiseks vajalike materjalsete hüvede loomiseks toimub tootmisprotsess lakkamatult s.o. taastootmisprotsessina. Sellepärast toimub tööesemete kasutamine materjali hankimise, tootmise, valmistoodete realiseerimine, materjalide hankimise jne. katkematu protsessina.

Tööesemete soetamise ja kasutamise protsessi võib kujutada järgmise valemi abil, mis väljendab üht ringkäiku:

$$R - K \dots T \dots K^1 - R^1$$

Ringkäigu esimese staadiumis (R-K) toimub materjalide jt. tööesemete hankimine. See protsess kulgeb ringlussfääris. Teise staadiumi (K ... T ... K¹) moodustab tootmisprotsess, mis toimub tootmissfääris. Tootmissfääris viibimise aja jooksul asub osa tööesemid vahetult tootmisprotsessis töötlemisse antud materjalide, lõpetamata toodangu ja pooltoodete näol.

1) K.Marx, Kapital, II kd., ERK, Tallinn, 1958, lk. 133-134

Osa tööesemeid (peamiselt materjalid) viibib tootmis - sfääris varuna, et tagada tootmisprotsessi pidevat ja häireteta kulgemist. Tootmisprotsessis lisavad tööli - sed elava töö kulutamise kaudu tootmisvahenditelt üle - kantud väärtusele uue, loodud väärtuse. Kolmandas staa - diumis (K^1-R^1) toimub toodetud saaduste realiseerimine. See protsess kulgeb ringlussfääris, siin realiseeritakse ka tööliste poolt loodud uus väärtus, mille tulemu - sena avaldub ettevõtte akumulatsioon.

Tootmisprotsessi pidevuse tõttu järgneb eelmisele ringkäigule uus ringkäik. Iga ringkäik sisaldab endas ringlust (ringlussfääris) ja tootmist (tootmissfääris). Ringkäigu pidevuse baasil tekib käive, s.o. korduv ring - käik.

1 Niisuguse pideva liikumise tõttu nimetatakse töö - esemeid käibefondideks. Kuid eespool toodud valemist selgub, et liikumise pidevuse kindlustamiseks peab igal ajamomendil olema vahendeid ringkäigu kõigis staadiumi - des, s.o. tööesemete kõrval on vajalikud ka valmistoo - dangu varud ja rahalised vahendid. Viimati nimetatud va - hendeid nimetatakse ringlusfondideks, sest vastupidiselt tootmisfondidele asuvad nad ringlussfääris.

Tegelikult toimub käibe- ja ringlusfondide ringkäik katkematu protsessina. Ringlus- ja käibefondide kasuta - mine on sellepärast tihedas vastastikususes sõltuvuses. Normaalsel tootmist ei saa olla ilma korralikult toimu - va hankimise ja realiseerimiseta ning vastupidi. Selle - päras tuntakse majanduspraktikas käibe- ja ringlusfon - de ühtse tervikuna käibevahendite nime all.

Vahendite soetamise finantseerimise ja arvestuse lihtsustamise eesmärgil liidetakse praktikas käibefon - didele ja arvatakse käibefondide hulka üks osa tööva - hendeid, s.o. vähemväärtuslikud ja kiiresti kuluvad ese - med (väikevahendid). Tööstuses arvatakse väikevahendite hulka niisugused töövahendid, mille maksumus ühiku koh - ta ei ületa 500 rubla või mille kasutamisega, sõltumata maksumusest, ei ületa üht aastat.

Oma ülesannete järgi tootmisprotsessis võib tööstuse käibevahendid jaotada järgmistesse rühmadesse:

1. vahendid tootmisvarudes;
2. vahendid lõpetamata toodangus;
3. vahendid valmistoodangus;
4. vahendid kassas ja arvelduskontol ning arvel - dustes.

Tootmisvarudesse kuuluvad tooraine, põhi- ja abimaterjalid, kütus jne., kusjuures suurema tähtsusega on tooraine ja põhimaterjalid. Toorainete ja põhimaterjalide osa on silmatorkav just tarbeesemeid tootvates tööstusharudes, kus nad moodustavad kuni 60% käibevahenditest.

Tootmisprotsessi pidevuse tõttu on ettevõtetel teatud hulk lõpetamata toodangut. Nende vahendite suurus sõltub eekõige tootmise mahust, tootmisperioodi kestusest ja tootmiskulude kasvutempost.¹⁾ Lõpetamata toodangu hulka arvatakse ka nn. tulevaste perioodide kulud.

Toodud rühmadest asuvad kaks esimest tootmissfääris, ülejäänud aga ringlussfääris.

Normeerimise seisukohalt jaotatakse käibevahendid normeeritavateks ja mITTenormeeritavateks.

Varusid, mis kas osaliselt või täielikult luuakse oma käibevahenditega ja millele kehtestatakse normatiiv, nimetatakse normeeritavateks vahenditeks. Nende hulka kuuluvad: tootmisvarud, lõpetamata toodang ja valmistoodang laos, osalt ka lähetatud kaubad.

Ringlusfondide kõiki elemente (lõpetamata arveldused, rahalised vahendid ja osalt lähetatud kaubad) ei kindlusta oma käibevahenditega. Neid nimetatakse mITTenormeeritavateks vahenditeks. Skemaatiliselt iseloomustab käibevahendite struktuuri joonis 1.

1) Tootmiskulude kasvutempo all mõistetakse siinkohal kulude kasvamise tempot tootmisprotsessis. See sõltub vahendite kulutamise ajast ja suurusest.

Käibevahendite üksikute liikide vaheline suhe, s.t. nende struktuur on mitmesugustes tööstusharudes erinev. Ta sõltub reast teguritest, mida võib kokku võtta kolme rühma: 1) tootmistegurid, 2) turustamise ja varustamisega seotud tegurid, 3) arvelduste organiseerimisega seotud tegurid. Teguritega rühm sisaldab rea tingimusi.

Tootmistegurite rühm haarab järgmised tingimused:

1. Tööstusharu.

Käibevahendite üksikute elementide osatähtsus on mitmesugustes tööstusharudes erinev. Nii näiteks on masinaehituses valdav osa vahendeist lõpetamata toodangu ja instrumentides, kergetööstuses aga tooraine ja põhimaterjalides.

2. Tootmisprotsessi organiseerimine.

Ettevõtetes, kus kasutatakse vooltootmist, puuduvad suured lõpetamata toodangu varud, mistõttu käibevahendite osa lõpetamata toodangus on väike.

3. Valmistatava toodangu iseloom, ta keerukuse aste.

Mida keerukam on toodang ja suurem erinevatest materjalidest detailide arv, seda suurem on põhimaterjalidesse mahutatud käibevahendite osa. Nii näiteks on see kellatööstuses suurem kui põllutööstusmasinate tehases.

4. Reas tööstusharudes esitatakse erilisi nõudeid toorainele ja põhimaterjalile. Nii näiteks on vaja muusikariistu valmistavates ettevõtetes puitu enne tootmise andmist hoolikalt ette valmistada. Sellistes tööstusharudes on toorainesse ja põhimaterjalidesse mahutatud käibevahendite osatähtsus suur.

5. Tootmistingimused.

Mida keerukamad on tootmistingimused, seda suurem osa käibevahendeid on mahutatud eririietusse, töökaitses ja ohutustehnika esemetesse. Nii on see näiteks mäetööstuses kõrgem kui masinaehituses.

Turustuse ja varustuse organiseerimisega seotud tegurite rühm:

1. Ettevõtte paiknemine, kaugus hankijast.

Mida kaugemal asub mingi materjali tarbija hanki -

jast, seda enam tuleb mahutada käibevahendeid antud materjali varudesse.

2. Materjalide hankimise perioodilisus.

Mida sagedamini saabuavad ühtede või teiste materjalide partiid tarbijale, seda väiksemad võivad olla nende materjalide varud.

3. Hangete regulaarsus.

Mida regulaarsemalt hangitakse ühte või teist materjali, seda väiksem on tarbijal nende materjalide kindlusvaru.

4. Varustustingimused.

Mida enam vastavad antud materjali hankimise tingimused tarbijate nõudmistele tähtaegades, hankepartii suuruses jne., seda vähem mahutatakse vahendeid materjalide varudesse.

5. Toodangu pakkimise tingimused.

Mõned toodanguliigid nõuavad erilist taarat või spetsiaalset pakendit. Sel juhul on vaja rohkem käibevahendeid paigutada taarasse.

6. Turustustingimused.

Ettevõtted võivad suunata toodangut paljudele või vähestele tarbijatele. Kui ettevõtte annab valmistoodangu üle turustusorganisatsioonidele või vähestele tarbijatele, on valmistoodangu varudes paiknev käibevahendite osa üldreeglina väiksem kui vastupidisel korral.

Arvelduste organiseerimisega seotud tegurid:

1. Arvelduste liik:

Arvelduste akreditiivvormi puhul väheneb tootmis-sfääris olevate vahendite osa. Detsentraliseeritud arveldussüsteemi juures väheneb vahendite osa arveldustes.

2. Arvelduste organiseerimine.

Maksedokumentide mitteõigeaegse vormistamise ning panka esitamise korral viibib osa hankija vahendeid arveldustes kauem.

3. Maksedistsipliini olukord.

Mitteõigeaegse maksmise korral suureneb hankija vahendite osa arveldustes.

Normeeritavate käibevahendite struktuuri iseloomustamiseks on toodud järgmine tabel:

Tabel 1.

Normeeritavate käibevahendite struktuur liidulise alluvusega tööstusharudes 1.jaan. 1954.a. ¹⁾

Tööstusharud	%des kogu normeeritud vahenditest		
	tootmisvarud	lõpetamata toodang ja tulevaste perioodide kulud	valmistoodang
Raskemasinatööstus	36,9	47,9	15,2
Auto-traktori- ja põllutöömehaanika tööstus	59,6	28,9	11,5
Must metallurgia	61,7	24,6	13,7
Ehitusmaterjalide tööst.	57,8	19,0	23,2
Villatööstus	68,2	22,5	9,3
Siiditööstus	42,6	47,8	9,6
Linatööstus	69,5	17,2	13,3
Kunstnahatööstus	70,8	8,5	20,7
Konservitööstus	51,4	4,5	44,1
Konditritööstus	90,1	4,8	5,1
Piirituse- ja viinatööst.	79,6	4,7	15,7
Suhkrutööstus	79,9	4,3	16,6
Leivatööstus	88,2	0,4	11,4

Tabel kajastab töötlevat tööstust. Nagu näeme, on siin suurem osatähtsus tootmisvarudesse paigutatud käibevahenditel.

Pikema tootmistsükliga tööstusharudes on suurem osatähtsus lõpetamata toodangus olevatel vahenditel. Nii asub raskemasinatööstuses peaaegu pool (47,9%) normeeritavatest käibevahenditest vahetult tootmisprotsessis lõpetamata toodangu jääkide ja tulevaste perioodide kulude näol. Mõnedes töötlevates tööstusharudes, näiteks siiditööstus, on suhteliselt suur osatähtsus lõpetamata toodangu jääkidel (47,8%), tingituna töödeldava tooraine kõrgest väärtusest.

1) С.Барнгольц, А.Сухарев, Оборотные средства промышленных предприятий, Москва, 1957, стр. 30

Valmistoodangusse paigutatud käibevahendid on väiksema osatähtsusega. Suurem osatähtsus on neil konservi- tööstustes (44,1%). Seda põhjustavad konservide omaduste kontrollimise erilised tingimused riikliku inspektsiooni organite poolt.

Seega väljendab normeeritavate käibevahendite struktuur materiaalse tehnilise varustamise, tootmise ja turustamise erinevusi mitmesugustes tööstusharudes ja ettevõtetes. Vaatamata nendele erinevustele on kogu sotsialistlikule tööstusele omane käibevahendite suur osatähtsus tootmissfääris ja nende kiire käive.

Järgnevalt vaatleme käibevahendite normeerimise põhiküsimusi tööstusettevõtetes. Normeerimise meetodika on parema selguse saavutamiseks esitatud juhendi kujul. Aluseks on võetud eessõnas märgitud A. Birmani poolt koostatud juhend, mida mõningal määral korrigeeritud.

II. KÄIBEVAHENDITE NORMEERIMINE TÖÖSTUSETTEVÕTTES

(juhend)

A. Käibevahendite normeerimise alused.

1. Käibevahendid antakse tööstusettevõtetele ja majandusorganisatsioonidele selleks, et nad võiksid luua materiaalsete väärtuste varusid ja teha katkematu tootmistevõime kindlustamiseks vajalikke kulutusi.

Ettevõtted saavad oma tegevuse alustamisel käibevahendid teatava rahasumma näol assigneeringuna riigieluarvest või teiste ettevõtete kasumi arvel. vahendid paigutatakse toorainesse, põhi- ja abimaterjalidesse, ostenud pooltoodetesse, kütusesse, varuosadesse, taarasse, erirõivastusse, instrumentidesse ja inventarisse, lõpetamata toodangusse, valmistoodangusse ja tulevaste perioodide kuludesse.

Käibevahendite normeerimine kujutab endast ettevõtete varude moodustamiseks vajaliku rahasumma kindlaksmääramist, aga mitte varude normeerimist natuuras.

2. Ettevõtted ei kuluta käibevahendeid ära, vaid paigutavad nad n.ö. avansseerimise korras tootmiseks va-

jalikesse materiaalsetesse väärtustesse. Vahendeid saab ettevõtte tagasi rahalises vormis pärast valmistoodangu realiseerimist. Seepärast eraldatakse käibevahendeid ettevõttele üks kord, see toimub ettevõtte tegevuse alustamisel. Edaspidi käibevahendite summat kas suurendatakse või vähendatakse, olenevalt ettevõtte töö mahust ja tingimustest.

3. Normeerida käibevahendeid - see tähendab määrata ettevõttele normaalse töö tagamiseks pidevalt vajalik minimaalne vahendite summa. See summa tuleb määrata vastavalt ettevõtte tegelikule vajadusele. Kui ettevõttele eraldatakse tegelikust vajadusest rohkem vahendeid, võivad tekkida üleliigsed materiaalsete väärtuste varud. See toob endaga kaasa materjalide "kinnikülmumise" ja rahvamajanduse arengutempo aeglustumise. Kui vahendeid eraldada vajadusest vähem, siis ei suuda ettevõtte kindlustada end vajalike varudega. See toob kaasa häireid töös.

4. Plaani järgi ettevõttele eraldatud käibevahendite summat nimetatakse käibevahendite normatiiviks. Normatiivi võidakse katta ettevõtte omakäibevahenditega, teiste ettevõtete kasumite ümberjaotamisega või riigiselarve vahenditega.

Käibevahendite normatiiv esineb üldnormatiivina, s. o. kogu ettevõttele eraldatud käibevahendite summana, ja individuaalsete normatiividena, s. o. käibevahendite summadena üksikute materiaalsete väärtuste liikide varude moodustamiseks ja üksikute kululiikide katteks (näit. põhimaterjalide normatiiv, lõpetamata toodangu normatiiv, tulevaste perioodide kulude normatiiv). Ettevõtete ulatuses, normatiivide jaotamisel tsehhide ja osakondade vahel, võivad individuaalsed normatiivid veel enam diferentseeruda: mustade metallide varud, värvi - liste metallide varud jne.

Käibevahendite normeerimisel määratakse normatiiv plaaniperioodi lõpu, näit. 31. detsembri seisuga. Käibevahendite käibekiiruse määramisel võetakse aluseks

keskmine normatiiv kronoloogilise keskmisena.

Plaaniperioodi üldnormatiivi suurus ja tema muutumine baasiperioodiga võrreldes määratakse käesoleva juhendi §-s 84 toodud tabeli järgi.

5. Käibevahendite normatiivi määramisel on aluseks iga ettevõtte konkreetsed töötingimused.

a) tootmise maht, s.o. valmistatava toodangu hulk ja maksumus, toodete liikide ja nimetuste arv, tootmises kasutatavate materiaalsete väärtuste liikide ja nimetuste arv, nende materiaalsete väärtuste ühikuhind;

b) tootmisprotsessi kestus ja tootmiskulude kasvutempo;

c) ettevõtte kaugus hankijast;

d) varumise ja realiseerimise normaalsed tingimused: hangete sagedus, suurus, kvaliteet ja kompleksus;

e) transpordi töö kiirus ja regulaarsus;

g) arvelduste süsteem, arvelduste vorm, dokumentide liikumise kiirus postil ja pangas.

Lähtudes sellest, et need tingimused ei ole erinevates ettevõtetes tavaliselt ühesugused, tuleb käibevahendeid normeerida vahetult igas ettevõttes.

6. Kasutatakse kaht normeerimise meetodit:

a) otsese arvutamise meetod - üksikute käibevahendite elementide individuaalsete normatiivide arvutamine ja summeerimine;

b) normatiivne meetod - üldise normatiivi arvutamine iga ettevõtte kohta, lähtudes materiaalsete väärtuste normatiivsest, standartsest vajadusest natuuras.

7. Materiaalsete väärtuste kulu kindlaksmääramisel tuleb lähtuda:

a) põhitootmistsehhide tootmisprogrammist;

b) katlamaja, oma elektrijaama, instrumentide töökoja, taara- ja teiste kõrval- ja abitsehhide tootmisprogrammidest;

c) jooksvaremondi ja põhifondide jooksva hooldamise vajadustest.

Kulutusi, mis on seotud kapitaalremondi, kapitaal-ehituse, samuti elamufondiga, sotsiaal-kultuuriliste asutuste, põllumajandus-, kaubandus- jne. ettevõtetega, arvesse ei võeta. Nimetatud vajadused kaetakse muude allikate arvel.

8. Käibevahendite normatiivi väljatöötamisel tuleb võtta arvesse ettevõtte konkreetseid töötingimusi. Kuid siia ei tohi mehhaaniliselt üle kanda ettevõttes esinevaid puudusi. Samuti ei saa normeerimist edasi lükata selle ajani, kui puudused majanduslikus tegevuses on likvideeritud. Vastupidi, käibevahendite normeerimise eesmärgiks on püüda normeerimise protsessis teha kõik võimalik majandusliku tegevuse igakülgseks parandamiseks.

9. Käibevahendite normatiivid töötab välja tööstus-ettevõtte finantsosakond¹⁾ koostöös:

a) varustus-, turustus-, peatehnoloogi, transpordi- ja plaaniosakonna ning raamatupidamisega - tootmisvarude ja valmistoodangu kohta;

b) plaani- ja tootmisosakonna, tsehhide ülemate ja raamatupidamisega - lõpetamata toodangu ja tulevaste perioodide kulude kohta.

Nimetatud osakonnad koostavad materjalide ja muude materiaalsete kulutuste normide arvestused nii toodanguühiku kui ka kogu toodangu kohta, määravad varustuse ja turustuse plaani, arvutavad tootmistseikli kestuse ja toode omahinna, annavad finantsosakonnale seletusi kõigis muudes käibevahendite normeerimisega seotud küsimustes, võtavad osa väljatöötatud normatiivide läbiarutamisest. Esitatud materjalid võtab finantsosakond vastu alles pärast põhjalikku analüüsi. Normatiivide väljatöötamise kord määratakse kindlaks direktori käskkirjaga.

10. Pärast kinnitamist ettevõtte juhataja poolt antakse käibevahendite normatiivid läbivaatamiseks rah-

1) Väiksemates ettevõtetes on finantsosakond sageli ühendatud plaaniosakonnaga, turustusosakonna või raamatupidamisega.

vamajandusnõukogule. Normatiivide läbivaatamine toimub finantsplaanide kinnitamisel või (üksikutel juhtudel) aasta kestel finantsplaanide muutmisel. Normatiivide läbivaatamisel tuleb ettevõtte töö parandamise tulemusena taotleda nende vähendamist. Ettevõttele kehtestatud normatiivid jaotatakse tsehhide ja osakondade vahel ning lülitatakse nende üksuste isemajandamise näitajate hulka.

11. Individuaalsed normatiivid antakse ainult käesoleva juhendi §-s 1 nimetatud varude moodustamiseks. Lähetatud kaupade maksumust kuni nende tasumiseni ostja poolt krediteerib pank teelolevate arveldusdokumentide tagatisel.¹⁾ Lähetatud kaupadele võidakse kehtestada normatiiv maksedokumentide koostamise ja panka esitamise normaalse tähtaja (3 päeva) piirides.

Juhul, kui ettevõttes luuakse materjalide puutumatud varud, kaetakse need eriassigneeringutest ja nad ei kuulu käibevahendite üldise summa hulka.

12. Ettevõtetes, kus käibevahendite üksikute elementide osatähtsus on väike, võidakse mitu elementi, näit. taara, erirõivastus ja instrumendid, ühendada üheks üldiseks normatiiviks - vahemväärtuslikud esemed. Samuti on mõeldav jagada üks element mitmeks, näiteks eraldada endatoodetud pooltoodete normatiiv lõpetamata toodangu normatiivist.

13. Kõiki materiaalseid väärtusi (tooraine, instrumendid, erirõivastus, ostetud pooltooted jt.), mida on üle kehtestatud normatiivi ja mis pole sesoonse varuna^{se} krediidiplaanis ette nähtud, nimetatakse ülenormatiivi - üksiks. Need tuleb koondada bilansijärgse õiendi artiklisse - "Üleliigsed materiaalsed väärtused", et teada saada nende üldist maksumust.

1) Pank lõpetab lähetatud kaupade krediteerimise ka aktseptist keeldumise ja maksetähtaegade möödalaskmise korral.

Ettevõtted peavad likvideerima üleliigsed varud ja mitte laskma neid uuesti tekkida.

Kuni nende realiseerimiseni peavad üleliigsed materiaalsed varud olema kaetud ajutiste eriallikate, mitte aga käibevahendite arvelt. Varud, mida ei saa realiseerida (on kõlbmatud jne.), kantakse kahjumitesse põhikirjafondi arvel.

14. Normatiivide arvutamisel võetakse aluseks aastas 360 päeva, kvartalis - 90 ja kuus - 30 päeva.

15. Käesolevad põhialused on tüüpilised tööstusele tervikuna. Üksikutes tööstusharudes võib esineda mitmeid iseärasusi, mida saab arvestada üksnes kohapealsetes konkreetsetes tingimustes.

B. Toorainesse, põhimaterjalidesse ja ostetud pooltoodetesse paigutatavate vahendite normeerimine.

16. Tooraineks ja põhimaterjalideks nimetatakse materjale, millest on toodang valmistatud. Tooraine ja põhimaterjalide loetelu, nende eraldamiseks abimaterjalidest, määrab kindlaks ettevõtte juhataja.¹⁾ Mujalt saadud pooltooted võrdsustatakse põhimaterjalidega.

17. Normeerimisel määratakse kõigepealt kindlaks materjali vajadus natuuras ja maksumus järgmise vormi järgi:

Tooraine ja põhimaterjali nimetus	Mõõtühik	Ühiku hind rublades	Plaani aastakulu		Kulu kvartalis		Kulu ööpäevas (päevas)	
			Koosus	Summa	Koosus	Summa	Koosus	Summa
1.								
2.								
3.								
.....								

1) Sageli määrab loetelu kindlaks kõrgemalseisev organisatsioon.

18. Normatiivid arvutatakse ettevõttes kasutatavate tooraine, põhimaterjalide ja ostetud pooltoodete kõigi liikide kohta. Iga materjali peab olema teatud tagavara, seegä mida väiksem on kasutatavate materjalide nomenklatuur, seda vähem on varusid üldiselt.

19. Normatiivi rahaliseks arvutamiseks kasutatav hind peab võrduma hinnaga, mille järgi toimub materjalide arvestus raamatupidamises. Ta koosneb järgmistest elementidest:

- a) ettenähtud korras kindlaks määratud hinnakirjahind,
- b) transpordikulud (kui nad pole hinnakirjas kaasa arvatud ega kuulu lisakulude hulka),
- c) põhimaterjalide varumise, vastuvõtmise ja hoidmisega seotud kulud - plaanis ettenähtud summas (protsendina).

Plaani koostamisel kasutatakse plaanihindu, aruande koostamisel tegelikke. Kui materjale arvestatakse ostuhindades, s.o. ilma laokuludeta, siis arvestatakse neid ka normeerimisel ostuhindades, seega igal juhul samades hindades, mis raamatupidamises.

20. Normatiivi väljatöötamisel tuleb ette näha abinõusid, mis aitavad alandada materjalide hindu: odavamad transpordiliigid, lisakulude vähendamine jt.

21. Aastane materjalide kulu naturaalses väljenduses määratakse kindlaks tootmisplaanis ettenähtud toodangu (naturaalühikutes) korrutamise teel ühiku kulu normiga. Tööstusharudes, kus toodete nomenklatuur on suur, määratakse kulu suurus kindlaks samal meetodil, mida kasutati materiaalse-tehnilise varustamise plaani koostamisel. Materiaal-tehnilise varustamise plaani andmete kasutamisel tuleb käibevahendite normeerimise protsessis materjalide kogusest välja jätta sesoonsed jt. varud, mida ei võeta arvesse käibevahendite normeerimisel.

22. Põhi- ja abimaterjalide normatiivi väljatöötata -

misel ei saa piirduda ainult õige aritmeetilise arvutusega. Normeerimise käigus tuleb ette näha mitmesuguseid abinõusid, näit.: kulunormide vähendamine, abimaterjali (määrde- ja puhastusmaterjalide jt.) teistkordne kasutamine, jäätmete ja asendajate kasutamine, kadude ja rikkumiste vähendamine kaupade hoidmisel ja muud materjalide kokkuhoiu abinõud, mis ei kahjusta toodete kvaliteeti ega välist ilmet.

23. Kvartali kulu kindlaksmääramiseks võetakse arvestuse aluseks:

- a) mittesesonsetes tööstusharudes ja ettevõtetes kõige suurema tootmismahuga kvartal, s.o. tavaliselt plaaniaasta IV kvartal;
- b) sesoonsetes tööstusharudes ja ettevõtetes kõige väiksema tootmismahuga kvartal. Üle miinimumi ulatuv vahendite vajadus kaetakse riigipanga krediidiga.

M ä r k u s e d: 1. Kui normatiivi kindlaksmääramise momendiks ei ole teada aasta tootmisprogrammi kvartaalset jaotust, siis võetakse maksimaalse (minimaalse) kvartali osatähtsuseks kahe eelmise aasta sama kvartali keskmine tase.

2. Rahvamajandusnõukogud kooskõlas riikliku plaanikomisjoni, rahandusministeeriumi ja riigipanga jaotavad ettevõtted sesoonseteks ja mittesesonseteks. Sesoonsete hulka kuuluvad need ettevõtted, kus tootmise maht (plaani järgi) on kas või ühel järgnevatest kvartalitest väiksem kui plaaniaasta eelmisel kvartalil.

Erinevates tööstusharudes võivad olla ka teised, selle tööstusharu spetsiifikale rohkem vastavad sesoonsuse tunnused. Sesoonsust võib määrata mitte ainult tootmise, vaid ka materjalidega varustamise või toodangu realiseerimise järgi.

24. Päeva (ööpäeva) kulunorm määratakse kindlaks kvartali kulunormi jagamise teel 90-ga või väiksema arvuga (neis tööstusharudes, kus tootmissesoon kestab vähem kui 90 päeva).

25. Pärast materjalide päevase (ööpäevase) kulu kindlaksmääramist selgitatakse välja, mitmeks päevaks (ööpäevaks) tuleb tagavara luua. Seda päevade (ööpäevade) arvu nimetatakse varunormiks päevades.

26. Varunorm päevades määratakse kindlaks järgmise tabeli alusel (arvatud tinglikud):

Materjalide ja tooraine nimetused	Transpordivarud	Vastuvõtmine, mahalaadimine, lattu paigutamine	Anaalsimine	Tootmiseks ettevalmistamine	Jooksev laovarud	Gaaran-tiivarud	Kokku (2+3+4+5+6+7)
1	2	3	4	5	6	7	8
A.....	5	1	1	4	20	10	41
B.....	-	1	-	-	7	-	8
C.....	9	2	4	-	30	15	60

27. Transpordivarud nähakse ette ajavahemikuks maksedokumentide aktseptist kuni materjali saabumiseni ostja territooriumile. Selle varu suurus (päevades) määratakse järgmiselt.

Varustusplaanide alusel määratakse kindlaks põhimaterjalide hankijad. Veoste teelviibimise aeg hankijalt ostjani määratakse vastavalt eelmise perioodi tegelikele andmetele või konsultatsiooni korras transpordisatsiooniorganisatsioonidega.

Sellest ajast lahutatakse:

1. maksedokumentide teeloleku aeg;
2. dokumentide töötlemise aeg pangas;
3. kolm päeva aktseptiks.

Näide: Veos on ära saadetud 3-ndal, saabus 25-ndal, st. oli teel 22 päeva. Dokumendid saadeti ära kaks päeva pärast veost, üks päev kulus operatsioonideks hankijat teenindavas pangas ja üks päev ostjat teenindavas pangas, neli päeva postil saatmiseks. Transpordivarud = 11 päeva /22-(2+1+1+4+3).

28. Neil juhtudel, kui tarbijad ei tea oma hanki -
jaid, tuleb taotleda nende selgitamist. Kui hankijad
asuvad väga kaugel, tuleb nõuda tarbija kinnistamist lä-
hema hankija juurde. Sellega aitab käibe vahendite nor-
meerimine korrastada ettevõtte varustamist materjalide-
ga.

29. Juhul, kui ühte ja sedasama materjali saadavad
mitmed hankijad, määratakse keskmine transpordivaru sta-
tistilise kaalutud aritmeetilise keskmise meetodil.

Näide:

Materjali saadakse neljalt hankijalt järgmistes ko-
gustes ja järgmiste hanketähtaegadega:

Hankijad	Kogus tonnis	Saadetiste teeloleku aeg (miinus dokumentide käibe ja töötlemise aeg)
I	6000	8
II	4000	4
III	8000	10
IV	12000	20

Keskmine tööloleku aeg:

$$\frac{(6000 \times 8) + (4000 \times 4) + (8000 \times 10) + (12000 \times 20)}{30000} =$$

$$= \frac{384000}{30000} = 12,8 \text{ päeva.}$$

30. Normatiivi väljatöötamisel on vaja ette näha
abinõud, mis kiirendavad saadetiste kohaletoometamist
(transpordi tariife töstmata). Neil juhtudel, kui mater-
jalid saabuvad enne maksedokumentide aktseptimist, trans-
pordivaru ette ei nähta.

31. Saabunud materjalide vastuvõtmiseks, mahalaadi-
miseks, lattupaigutamiseks ja (vajaduse korral) analüü-
simiseks vajalik aeg määratakse kindlaks nende tööde kro-
nometreerimise teel.

M ä r k u s: Neis tööstusharudes, kus materjale raamatu-
pidamises hinnatakse ostuhinnas ning vastu-
võtu, hoidmise ja analüüsimise kulud kuulu-
vad laokulude hulka, tuleb materjalide nor-

mativ ette näha samuti ostuhinnas. Sel-
lisel juhul mahalaadimise ja analüüsimi-
se aega normatiivis ei arvestata.

32. Materjalide tootmiseks ettevalmistamine seisneb nende eelnevas lahtilõikamises, segamises, kuivatamises ja muudes operatsioonides, mis iseenesest antud ettevõtte tootmisprotsessi ei kuulu. Ettevalmistamise aeg on eriti vajalik materjalidele spetsiifilisi nõudeid esitavates ettevõtetes (muusikariistade tehased jt.).

33. Rangelt tuleb vahet teha tootmisprotsessiks ettevalmistamise staadiumis olevate materjalide ja lõpetamata tootmises olevate materjalide vahel. Viimaste hulka kuuluvad ettevõtte tehnoloogilises protsessis ettenähtud operatsioonidest läbi käinud materjalid.

Esimene materjalide liik peegeldub raamatupidamise kontos "Materjalid", teine kontos "Lõpetamata toodang".

34. Jooksva laovaru suurus oleneb hangete sagedusest: mida sagedamini saabub antud materjal, seda väiksem võib olla tema tagavara. Väga sagedasti võetakse rahalise normatiivi arvutamisel jooksva laovaru suuruseks (päevades) 50% kahe hanke vahelise perioodi kestusest. Näiteks kui lepingu alusel hangitakse materjali 1 kord kuus, siis jooksev varu (päevades) on 15 päeva. Niisugune kord on võimalik selletõttu, et paljude materjalide kasutamise korral ühtede materjalide maksimaalsed laoseisud langevad ajaliselt kokku teiste materjalide minimaalsete laoseisudega. Rahalisi vahendeid vajatakse seega materjalide katteks väiksemas ulatuses, kui seda nõuavad maksimaalsed laoseisud.

Ainult neis ettevõtetes, mis kasutavad äärmiselt piiratud arvu materjale (võskid jmt.) ja saavad neid ainult 1-2 hankijalt, võib jooksev laovaru olla suurem - kuni 100% hangete vahelisest intervallist.

Neil juhtudel, kui hanketähtaegade suhtes ei ole kokkulepet või seda süstemaatiliselt rikutakse, peab normatiivide väljatöötamine kaasa aitama materiaalse tehnilise varustamise korrastamisele.

35. Garantii- (kindlustus-)varu on vajalik selleks, et:

- a) tagada võimalusi plaani ületamiseks;
- b) vältida transpordi töö häirete tagajärgi;
- c) vältida häireid hankimisel ja halva kvaliteediga materjalide või mittekomplektsete materjalide hankimise tagajärgi.

36. Üldiselt soovitatakse garantiivaru määrata kindlaks 50% suuruses jooksvast laovarust, kuid tegelikult peaks välja töötama iga ettevõtte jaoks garantiivaru diferentseeritud normid. Sealjuures tuleb silmas pidada, et vastavad normid oleksid suuremad neis ettevõtetes, mis:

- a) valmistavad eriti tähtsat toodangut;
- b) tarvitavad unikaalseid materjale;
- c) asuvad hankijast kaugel;
- d) asuvad transporditeedest kaugel;
- e) on koopereerunud suure hulga ettevõtetega.

37. Garantiivarusse kuuluvad materjalid, mis on tootmises kasutamiseks täielikult ettevalmistatud ja mida võidakse kohe kasutada. Seepärast ei tohi garantiivaru ära segada materjalidega, mis asuvad tootmiseks ettevalmistamise protsessis.

38. Varunorm (päevades) võrdub transpordivaru, vastuvõtmise, analüüsimise, tootmiseks ettevalmistamise, jooksva laovaru ja garantiivaru (või ainult antud ettevõttes ettenähtud varuliikide) summaga (vt. tabel §_i 26 juurde).

39. Iga materjali kohta määratakse normatiiv kindlaks järgmise valemi järgi:

$$N_A^{\text{rah}} = N_A^t \cdot qp$$

kus: N_A^{rah} = materjali A normatiiv rahaliselt,

N_A^t = materjali A varunorm päevades,

qp = materjali A päevane (ööpäevane) kulu rahalises väljenduses (kogus x hind).

Näide: Transpordivaru - 6 päeva, vastuvõtmine - 1 päev, analüüs - 1 päev, tootmiseks ettevalmistamine - 5 päeva, jooksev laovaru - 20 päeva, garantiivaru - 10 päe-

va, kulu päevas = 3000 rbl.

Varunorm päevades - 43 päeva.

Normatiiv = 43 x 3000 = 129 000 rbl.

40. Tooraine, materjalide ja ostetud pooltoodete normatiiv on võrdne kõigi nimetatud materjalide liikide ülaltoodud paragrahvides loetletud summaga ja määratakse kindlaks järgmise vormi järgi (arvud tinglikud):

Jrk. nr.	Materjalide ja tooraine nimetused	Kulu aastas tuh. rbl.	Kulu kvartalis tuh. rbl.	Kulu ööpäevas (päevas) tuh. rbl.	Varunorm päevades							Normatiiv tuh. rbl.
					Transpordivaru	Vastuvõtmine, mahalaadimine, lattu paigutamine	Analtüsimine	Tootmiseks ettevalmistamine	Jooksev laovarude	Garantiivaru	Kokku 6+7+8+9+10+5	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Teras ...	3000	810	9	5	2	1	3	20	10	41	369
2.	Malm											
	Kokku mustad metallid											718
3.	Vask											
4.	Tina											
	Kokku värvilised metallid jne.											202
	Kokku tooraine ja põhimaterjalid											2041

$$\text{Valemina: } N_{\text{põhimat.}}^{\text{rah}} = N_A^{\text{rah}} + N_B^{\text{rah}} + \dots + N_x^{\text{rah}},$$

kus N_A^{rah} , N_B^{rah} jne. on üksikute põhimaterjalide liikide normatiivid rahas.

C. Abimaterjalidesse paigutatavate vahendite
normeerimine.

41. Abimaterjalideks nimetatakse niisuguseid materjale, mis:

a) ei ole toodangu koostisosadeks, kuid mida kasutatakse tootmisprotsessis (kütus, määrdeained, pühkematerrjalid, reaktiivid laboratooriumides jt.);

b) on toodangu koostisosadeks väga väikestes kogustes, et toodetele anda mingisuguseid omadusi (värv, lakk, lisandid sulamitele jt.).

42. Kasutatavate abimaterjalide rohkuse ja mitmekesisuse tõttu ei ole otstarbekas normeerida iga abimaterjalide liiki eraldi põhimaterjalide normeerimiseks ettenähtud meetodil.

Kõik abimaterjalid on soovitav jaotada 3 rühma:

1. kütus, remondimaterjalid (jooksvaks remondiks) ja muud materjalid, mida kasutatakse suurtes kogustes või suurte summade eest;

2. materjalid, mida kasutatakse mõnevõrra väiksemates kogustes või väiksemas summas kui eelmisesse rühma kuuluvaid;

3. kõik ülejäänud abimaterjalid.

43. §-i 42 esimeses rühmas näidatud materjalide varudesse paigutatavaid vahendeid normeeritakse niisamuti nagu põhimaterjalidesse paigutatavaid vahendeid. Sealjuures eraldatakse "kütus" normatiivide tabelis erile.

44. §-i 42 teises rühmas näidatud materjalid liidetakse ühelaadseteks rühmadeks (värvid, lakid jt.). Iga rühma jaoks määratakse kindlaks ühine rahaline normatiiv põhimaterjalide normeerimisel kasutatud metoodika kohaselt.

45. Kõik muud abimaterjalid liidetakse ühte rühma, millele määratakse kindlaks ühine rahaline normatiiv.

46. Abimaterjalide varude moodustamiseks eraldatud vahendite normatiiv võrdub §-des 44 ja 45 näidatud normatiivide summaga.

M ä r k u s: Neil juhtudel, kui mõned abdmaterjalid (jooksvaks remondiks jt.) ei ole vajalikud pidevalt kogu aasta kestel, vaid ainult mingiks perioodika, tuleb nende ajutised varud katta krediidiga.

D. Instrumentide varudesse paigutatavate vahendite normeerimine.

47. Käibevahendite arvel soetatavate instrumentide hulka kuuluvad kõik tööriistad (instrumendid, mõõteriistad jt.) maksumusega kuni 500 rbl. ühik, samuti need, mida ei kasutata üle ühe aasta, vaatamata maksumusele.

48. Kõigile ettevõtetele peale masinaehitustehaste soovitatakse ajutiselt §-s 49 toodud meetodikat. Järgult aga peaksid kõik ettevõtted üle minema masinaehitustehastes kasutatavale meetodikale.

49. Kõigis ettevõtetes peale masinaehitustehaste algab instrumentide normatiivi väljatöötamine kõigi ettevõttes olevate instrumentide täielikust inventeerimisest.

Inventeerimisel kindlaks tehtud instrumentide hulga eraldatakse kõik need instrumendid, mida antud momendil ei kasutata. Ülejäänud osa moodustab kasutatavate instrumentide varu.

Kasutatavate instrumentide varu maksumus jagatakse antud aasta tootmiskulude summaga ja korrutatakse saajaga. See annab varu protsendi tootmiskuludest. Plaaniaastaks võidakse võtta sama protsent ja korrutada sellega plaaniaasta tootmiskulude summat. Sõltuvalt konkreetsest olukorrast võidakse saadud protsenti enne tema kasutamist ka mõnevõrra muuta.

Näide:

Inventeerimisel selgus, et instrumente on 10 000 rubla väärtuses, s.h. kasutatavaid 7000 rubla väärtuses. Tootmiskulude summa 1958.a. - 231 000 rubla, 1959.a. plaan 250 000 rubla.

Instrumentide varu protsentides = $\frac{7\ 000 \times 100}{231\ 000} = 3$
1958.a. tootmiskuludest

Oletame, et 1959.a. nähakse ette 2,9%, siis kujuneb instrumentide normatiiv 1959.a. 7,25 tuh. rbl. (2,9% 250 tuh. rublast).

M ä r k u s: Mittekasutatavate instrumentide hulka kuuluvad kõik §-s 47 loetletud instrumendid, mida plaaniperioodil tootmise tehnoloogia iseloomu tõttu antud ettevõttes ei saa kasutada.

50. Masinaehitustehases koosneb instrumentide normatiiv:

a) kesklaos asuvate instrumentide varu normatiivist;

b) 50% käibevaru maksumusest (instrumendid tsehhide ladudes, remondi- ja teritustöökodades ning töökohatadel).

51. Kesklaos asuvate instrumentide varu koosneb:

a) ostetud instrumentide varust (normeeritakse nagu põhimaterjale);

b) antud ettevõttes toodetavate instrumentide varust (jooksev laovarude + garantiivarude 10% ulatuses jooksevast laovarust).

M ä r k u s: Jooksva laovarude (päevades) määrab instrumendi valmistamise kestus.

52. Käibevaru (I_{kv}^{rah}) määratakse ajutiselt kindlaks järgmise valemi alusel:

$$I_{kv}^{rah} = \frac{R \times 14}{90},$$

kus:

R = instrumentide kulu kvartalis rublades;

90 = kvartali päevade arv;

14 = varunorm päevades.

Edaspidi tuleb käibevaru suurus arvutada tehnoloogide poolt vastavalt instrumentide kasutamise graafikule, nende kulumise koefitsiendile jne.

Näide:

Ettevõtte kulutab kvartalis instrumente 12 000 tuh. rbl. eest, käibevaru = $\frac{12\ 000 \times 14}{90} = 1862$ tuh. rbl. Normatiivi kuulub 50% käibevaru maksumusest, s.o. 931 tuh.

rbl., ülejäänud 50% kantakse kuludesse tootmise kontole ja finantseeritakse lõpetamata toodangu normatiivist.

M ä r k u s: Käibevaru varunorm päevades (14 päeva) on antud näitena. Tema tegelik suurus sõltub konkreetsest olukorrast.

E. Inventarivarudesse paigutatavate vahendite
normeerimine.

53. Käibevahendite arvel soetatava inventari hulka kuuluvad esemed, mida kasutatakse pikemat aega ning mille ühiku maksumus ei ületa 500 rbl. Inventariks loetakse:

a) kontorites - kontoriinventar (arvelauad, kirjutusvahendid, laualambid, toolid jt.);

b) ühiselamutes - elukondlik inventar (voodid, voodipesu, õõkapid, toolid, veepaagid jt.);

c) tootmises - tootmisinventar (kärud, labidad, tulekustutajad, tellingud jt.).

54. Inventarivaru normatiivi väljatöötamine algab kõigi inventari liikide kasutamise aja ja aasta jooksul kuludesse kantava summa kindlaksmääramisega.

Näide:

Tool maksab 80 rubla, kasutamise aeg 5 aastat. Järelikult aastas kantakse kuludesse 16 rubla. Käibevahendeid ühe tooli muretsemiseks on vaja 64 rubla (80 - 16).

55. Kontori- ja elukondliku inventari varu normatiiv määratakse järgmise valemi alusel:

$$N_{in}^{rah} = (S - K) \times I,$$

kus:

S = ühe inimese kohta tulevate inventari esemete komplekti maksumus;

K = aastase kulu summa;

I = inimeste arv, keda tuleb antud inventari liigiga varustada.

Praktiliselt on soovitatav arvestus läbi viia järgmise vormi kohaselt (arvud tinglikud):

Kontoriinventari varu normatiiv loo teenistuja kohta

Inventari liik	Ühiku maksumus rubla-des	Kasutamise aeg	Kulumi-se summa aastatas (2:3) rubla-des	Normatiivi summa rubla-des (2-4)	Üldsumma rubla-des (5x100)
1	2	3	4	5	6
Tool	80	5	16	64	6400
Kirjutuslaua garnituur	10	10	1	9	900

56. Tootmisinventari varu normatiiv määratakse järgmise valemi järgi:

$$N_i^{\text{rah}} = (S - K) \times P,$$

kus:

S = ühe pinnaühiku (i tsehh, 1 m^2 jne.) tootmis-komplekti maksumus;

K = kulu aastas;

P = pinnaühikute arv.

57. Üldine inventari normatiiv võrdub kontori-, elukondliku ja tootmisinventari summaga.

M ä r k u s: Neis tööstusharudes, kus inventarisse mahutatud vahendite osatähtsus on tühine, võib kasutada lihtsamat meetodit, näit. määrata normatiiv 50% suuruses inventari maksumusest.

F. Eririietuse varudesse paigutatavate vahendite normeerimine.

58. Käibevahendite arvel soetatava eririietuse hulka kuuluvad ettevõtte arvel töölistele ja teenistujatele töö ajal kasutamiseks väljaantav rõivastus, jalanõud, igasugused kaitseesadmed (prillid, kiibrid jt.).

59. Eririietuse normatiiv koosneb:

- a) ettevõtte laovarude normatiivist (määratakse põhimaterjalidega ühesuguse meetodika kohaselt;
- b) ekspluatatsioonis oleva eririietuse normatiivist (leitakse §-s 55 toodud tabeli alusel).

G. Varuosadesse paigutatavate vahendite normeerimine.

60. Käibevahendite arvel muretssetavate varuosade hulka kuuluvad kõigi seadmete (kaasa arvatud agregaadid) osad, mida kasutatakse seadmete jooksvaks hooldamiseks ja jooksvaks remondiks.

61. Ajutiselt soovitatakse varuosade normeerimiseks meetodikat, mis on toodud §-des 61 - 64. Edaspidi peavad varuosade vajaduse täpselt määrama mehhanikud, lähtudes remondi mahust, kasutatavate varuosade arvust, kasutamisaegast ja hinnast.

62. Kõik varuosad jagunevad kahte rühma:

1) suured varuosad, mida kasutatakse kõrgahjude, valtsimismasinade, katelde, turbiinide jne. remondiks. Nende osade loetelu kinnitab ettevõtte direktor;

2) muud varuosad;

63. Suurte varuosade normatiiv (§-i 62 esimene rühm) arvutatakse järgmise valemi järgi:

$$N_{\text{varuos.}}^{\text{rah}} = \frac{N_v^t \times M \times A \times P}{t},$$

kus:

N_v^t = varunorm päevades (leitakse samuti kui põhimaterjalidegi kohta);

M = mehhanismide arv, kus antud varuosa kasutatakse;

A = ühe mehhanismi juures kasutatavate samanimeliste varuosade arv;

p = ühe varuosa hind rublades;

t = varuosa kasutamise aeg.

64. Kõigi muude varuosade normatiivi arvutamisel kasutatakse §-s 49 toodud meetodit.

65. Varuosade normatiivi summa võrdub §-des 63-64 toodud normatiivide summaga.

M ä r k u s: Mõnedes tööstusharudes (elektrijaamad, ve-sivarustus jt.) tuleb täiendavalt luua va-ruosade reserv (garantiivaru) teatava protsendi ulatuses normatiivist.

H. Taaravarudesse paigutatavate vahendite normeerimine.

66. Käibevahendite arvel muretsetava taara hulka kuuluvad kõik pakkimismaterjalid (kotid, presendid, pa-ber jt.) ja pakkimisvahendid (kastid, pudelid, karbid, vaadid jt.), ilma milleta ei tohi, vastavalt lepingu tingimustele, toodangut ära saata.

Pakkimisvahendid, mida kasutatakse ettevõttesise-ses transpordis detailide vedamisel tsehhidesse või lat-tu, kuuluvad tootmisinventari hulka.

Kui ettevõttes on olemas taaratsehh, siis sellele nähakse normatiiv ette nagu igale tootmistsehhile (vt. § 7).

67. Tekkeallikate järgi jaotatakse taara ostetud ja endatoodetud taaraks; kasutamiseviisi järgi - ühekord-selt kasutatavaks ja ringlevaks taaraks. Viimane tagas-tatakse ostja poolt ja teda kasutatakse mitu korda (pu-delid, kotid jt.).

68. Taara normatiiv koosneb:

- a) ostetud taara normatiivist (ühekordselt kasuta-tav ja ringlev);
- b) endatoodetud taara normatiivist (ühekordselt ka-sutatav ja ringlev);
- c) ringleva taara püsivvaru.

69. Taara normatiiv määratakse:

- a) ostetud taara kohta - samuti nagu põhimaterjali-de kohta;
- b) kogu endatoodetud taara kohta - taaratsehhi va-hendite normeerimise kaudu;

c) ringleva taara püsivvaru - järgmise valemi alusel:

$$N_{r/taara}^{rah} = \frac{K \times t}{360},$$

kus:

K = taara kulu (vajadus) aastas (rublades);

t = ühe ringi kestus päevades (tarbija juurde ja tagasi).

Näide: Pudelikid tagastatakse tarbija poolt iga 15 päeva tagant, pudelite aastane vajadus = 1000 tuh. rbl.

$$N_{r/taara}^{rah} = \frac{1000 \times 15}{360} = 42 \text{ tuh. rbl.}$$

M ä r k u s: Kui taara hinda tagastamisel vähendatakse (kotid jt.), tuleb maha arvata aastane kulumine, samuti nagu inventari puhul.

I. Lõpetamata toodangusse paigutatavate vahendite normeerimine.

70. Lõpetamata toodangu hulka kuuluvad kõik tooted (detailid), mis viibivad antud ettevõttele ettenähtud tehnoloogilises protsessis. Materjalid, mis asuvad tootmiseks ettevalmistamise staadiumis, ei kuulu lõpetamata toodangu hulka (vt. § 33).

Lõpetamata tootmise perioodiks on ajavahemik:

a) tööstusharudes, kus tasutakse osalise valmiduse eest (laevaehitus jt.) - detailide valmistamise algusest kuni vastava osa kandmiseni vastuvõtuakti;

b) kõigis teistes tööstusharudes - tootmisprotsessi algusest kuni valmistoodete vastuvõtmiseni TKO (või tellija) poolt.

71. Lõpetamata toodangu normatiiv määratakse järgmise valemi alusel:

$$N_{lõp.tood.}^{rah} = \frac{E \times t \times K^{tootm.kul.}}{D},$$

kus:

E = plaaniperioodi kogutoodangu tootmiskulude eelarve;

D = plaaniperioodi päevade arv (90, 360);

t = tootmisperioodi kestus päevadež;

$K^{\text{tootm.kul.}}$ = tootmiskulude kasvu koefitsient, s.o. lõpetamata toodangu keskmise maksumuse suhe valmistoodangusse.

Näide: Valmistoodete maksab 60 rubla, tootmisprotsessi mitmesugustes staadiumides on 30 toodet, lõpetamata toodangu keskmine maksumus (bilansi järgi) - 1200 rbl.

$$K^{\text{tootm.kul.}} = \frac{1200}{60 \times 30} = 0,66$$

72. Tootmiskulude kasvu plaaniline koefitsient soovitatakse ajutiselt määrata kindlaks järgmise valemi järgi:

$$K^{\text{tootm.kul.}} = \frac{(A + 0,5B) \times 100}{(A + B)}$$

kus:

A = tootmisprotsessi alguses tehtavad kulud;

B = kõik järgnevad kulud kuni tootmisprotsessi lõpuni.

Näide: Ülikonna tootmisomahind on 1200 rbl., s.h. riie 900 rbl.

$$K^{\text{tootm.kul.}} = \frac{(900 + 0,5 \times 300)}{900 + 300} = 0,875$$

73. Tootmisprotsessi kestus plaaniperioodiks määratakse ajutiselt kindlaks järgmise valemi järgi:

$$t = \frac{J^{\text{lõp.tööd}} \times D}{K_T \times K^{\text{tootm.kul.}}}$$

kus:

$J^{\text{lõp.tööd}}$ = lõpetamata toodangu tegelik keskmine jääk tootmises (raamatupidamise bilansi järgi);

K_T = kogutoodangu väljalase aruandeaastal (rublades tootmisomahinnas);

$K^{\text{tootm.kul.}}$ = tootmiskulude kasvu koefitsient;

D = plaaniperioodi päevade arv.

Näide: Keskmine vahendite jääk lõpetamata toodangus - 60 tuh. rbl., kogutoodangu väljalase aastas - 600 tuh. rbl., tootmiskulude kasvu koefitsient - 0,5.

$$\text{Tootmisperiood päevades} = \frac{60 \times 360}{600 \times 0,5} = 72.$$

74. §-s 73 toodud arvuliste andmete järgi moodustab lõpetamata toodangu normatiiv:

$$\frac{600 \times 72 \times 0,5}{360} = 60 \text{ tuh. rbl.}$$

75. Neil juhtudel, kui ettevõtte üksikute tsehhide võimsuste vahel on suur vahe, koguneb suhteliselt võimsamas tsehhis toodangut, mis ootab töötlemist järgmises, väiksema võimsusega tsehhides. Niisuguste nähtuste ärahoidmiseks on vaja võtta abinõud tarvitusele selleks, et tootmise kestus oleks ühtlane kõigis tsehhides (väiksema võimsusega tsehhide viimine tööle 2-3 vahetuses, täiendavate seadmete rakendamine jne.). Ajani, kui tsehhide tootmisvõimsus on võrdsustatud, tuleb väiksema võimsusega tsehhide jaoks ette näha lõpetamata toodangu käibevaru normatiiv. Selle määramiseks kasutame valemit:

$$N_{\text{lõp. tood.}}^{\text{kv}} = \frac{T_p \times t}{D},$$

kus:

T_p = suurema tootmisvõimsusega tsehhi aastane (kvartali) tootmisprogramm;

D = perioodi päevade arv (90 x 360);

t = detailide seismise aeg enne nende töötlemist järgmises tsehhis.

J. Tulevaste perioodide kuludesse paigutatavate vahendite normeerimine.

76. Tulevaste perioodide kuludesse kuuluvad tootmis- kulud (otsesed ja kaudsed), mis tehakse antud perioodil (aasta, kvartal) tulevaste perioodide arvel. Nad kantakse

tulevaste perioodide toodangu omahinda ja kaetakse tulevaste perioodide sissetulekutest. Käibevahendeid on tulevaste perioodide kulude katteks vaja avansseerida kulutuste teostamise päevast kuni kulude kandmiseni toodangu omahinda. Tulevaste perioodide hulka kuuluvad:

a) kulud hoonete rendiks (ettetasumise korral) ajalehtede tellimiseks, plankide tellimiseks, tehase üldkulude hulka kuuluvad lisakulud jt.;

b) kulud, mis on seotud uute tooteliikide valmistamisega;

c) kihtide avamise ja läbimisega seotud kulud kaevandustes jm.

Punktides b ja c toodud kulud kaetakse tavaliselt kahe esimese aasta jooksul pärast vastava tooteliigi masilise tootmise alustamist.

M ä r k u s: Kui tulevaste perioodide kulud ei kuulu konkreetse tooteliigi juurde, vaid on seotud üldise rekonstrueerimisega ja tootmisprotsessi mehhaniseerimisega, siis ei kuulu nad antud normatiivi hulka.

Rekonstrueerimise ja mehhaniseerimise kulud finantseeritakse:

a) kapitaalmahutuste arvel;

b) ettevõttefondi või pangakrediidi arvel.

77. Tulevaste perioodide kulude normatiiv määratakse järgmise valemi alusel:

$$N_{\text{tpk}}^{\text{rah}} = J_0^{\text{tul.per.kul.}} + K_{\text{pl}}^{\text{tul.per.}} - K_0^{\text{tul.per.}},$$

kus:

$J_0^{\text{tul.per.kul.}}$ = vahendite summa (raamatupidamise bilansi järgi), mis on neisse kuludesse paigutatud plaaniperioodi alguseks;

$K_{\text{pl}}^{\text{tul.per.}}$ = selleks otstarbeks plaaniperioodil ettenähtud kulud;

$K_0^{\text{tul.per.}}$ = plaaniperioodi sissetulekutest kaetavad kulud.

M ä r k u s: Eelseisvaks plaaniperioodiks vajalike vahendite summa ($K_{pl.}^{tul.per.}$) määratakse kindlaks vastavate eelarvete alusel.

K. Valmistoodangu varudesse paigutatavate vahendite normeerimine.

78. Valmistoodangu hulka kuulub antud ettevõttes tootmisprotsessi läbinud toodang, mis on TKO poolt vastu võetud.

Normatiiv antakse ettevõtte normaalse tõi juures vajaliku valmistoodete varu katteks - TKO poolt valmistoodangu vastuvõtmise momendist kuni nende väljastamiseni ettevõtetest.

79. Valmistoodete normatiivi võib määrata kahel viisil:

a) neis ettevõtetes, kus toodang väljastatakse vahetult pärast tootmisprotsessi lõppemist ilma kindla suurusega partiisid komplekteerimata, kasutatakse järgmist valemit:

$$N_{\text{val.tood.}}^{\text{rah}} = \frac{K_{AT} \times t}{D},$$

kus:

K_{AT} = antud perioodil toodetav kaubatoodang (plaan järgi, tootmisomahinnas);

D = perioodi päevade arv;

t = pakkimise ja pealelaadimise aeg (päevades), määratakse kindlaks praktiliselt kronomeerimise teel;

b) neis ettevõtetes, kus toodetest moodustatakse kindlasuuruses partiid, määratakse normatiiv järgmise valemi alusel:

$$N_{\text{val.tood.}}^{\text{rah}} = \frac{K_{AT} \times (t + t_1)}{D},$$

kus:

t_1 - võimalikest partiidest kõige suurema moodustamiseks vajalik täiendav aeg.

Täiendav aeg leitakse valemi $M : \frac{K_{AT}}{D}$ alusel, kus M = suurima partii maksumus.

Näide: Aastane kaubatoodang tootmisomahinnas on 72 000 tuh. rbl., kõige suurema partii maksumus 1 000 tuh. rbl., pakkimise ja pealelaadimise aeg 4 päeva.

$$\text{Normatiiv: 1) } t_1 = 1000 : \frac{72\,000}{360} = 5 \text{ päeva;}$$

$$2) \frac{72\,000 \times (4 + 5)}{360} = 1800 \text{ tuh. rbl.}$$

80. Lähetatud kaupadesse paigutatud vahendid kaetakse dokumentide normaalse käibeaja kestel panga krediidi arvel. Seepärast on käibevahendite normatiiv vajalik ainult toodangu väljasaatmise ajast kuni dokumentide panka inkassoks andmise ja kaubasaatja kontole krediidi kandmise ajani. See ajaperiood ei või praktiliselt ületada 3 päeva: 1 päev dokumentide vormistamiseks, 1 päev nende andmiseks panka krediidi vormistamiseks, 1 päev krediidisumma kandmiseks kaubasaatja kontole.

81. Vastavalt §-le 80 on normatiiv võrdne:

$$N_{\text{läh.kaub.}}^{\text{rah}} = \frac{T_R \times t}{D},$$

kus:

T_R = toodangu realiseerimine plaaniperioodil täisomahinnas;

t = dokumentide vormistamise ja panka esitamise ning krediidi ülekandmise aeg (päevades);

D = plaaniperioodi päevade arv.

1. Käibevahendite normeerimise normatiivne meetod

82. Neis tööstusharudes (ettevõtetes), kus ettevõtted (tsehhid) on suhteliselt lihtsad ja ühesugused (naftatornid, automatiseeritud betoonitehased jt.), võib kasutada tehniliselt lihtsamat normeerimise meetodit - nn. normatiivset meetodit.

83. Normatiivne meetod seisneb selles, et ühesuguste ettevõtete iga liigi jaoks määratakse kindlaks kõigi pidevalt vajalike materjalide, instrumentide, inventari jne. loetelu. Sellēs loetelus näidatud materjalide üldmaksumus miinus aastase kulumise summa moodustab normatiivi. Normatiiv arvutatakse järgmise vormi järgi (arvud tinglikud):

Jrk. nr.	Materjalide, esemete, instrumentide jt. materiaalsete väärtuste nimetused	Mõõtühik	Arv	Ühiku hind rbl.	Üldine maksumus rbl. (4 x 5)	Kasutamisaeg kuudes	Kululine aastast rbl. v. 6x12	v. 7	Normatiiv tuh. rbl. (6-8)	Märkused
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.	Inventar A	tk	20	30	600	60	120	480		Põhi- ja abimaterjalide kohta, kui neid tuleb ette näha, näidatakse veerus 4 varunorm natuuras (tonnides, meetrites jne.)
2.	Instrument B	"	5	4	20	24	10	10		
3.	Määrdeõli B	t	0,5	500	250	-	-	250		

M. Käibevahendite normatiivi muutumine

84. Pärast plaaniperioodi üldnormatiivi kindlaksmääramist võrreldakse seda plaaniperioodi alguse normatiiviga. Võrdluse tulemusena määratakse kindlaks plaaniperioodil normatiivis toimuvad muudatused.

Sealjuures kasutatakse järgmist vormi:

Jrk. nr.	Käibevahendite elemendid	Kulu ööpäevas (päevas)		Varunorm (päevades)		Normatiiv (tuh. rbl.)		Normatiivi muutumine (suurenemine +, vähenemine -) tuh. rbl. (8-7)	Päevades väljendatud normatiivi muutumine (6-5)
		1958.a. (baasi periood)	1959.a. (plaaniperiood)	1958.a.	1959.a.	1958.a. (3x5)	1959.a. (4x6)		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Põhimaterjalid	100	120	60	55	6000	6600	+600	-5
2.	Abimaterjalid	40	45	90	80	3600	3600	-	-10
	j n e.			j	n	e.			
						50000	51000	+1000	

III. Käibevahendite lihtsustatud normeerimisest.

Esitatud juhendis käsitletud käibevahendite normeerimise meetodid, eriti otsese arvutamise meetod, kujutavad endast sisult teaduslikku tööd. Nagu toodud seisukohtadest võib järeldada, on normeerimine niisugusel kujul väga töömahukas. Suure töömahukuse tõttu pole esitatud põhimõtete väga sage (igas kvartalis, igal aastal) rakendamine paljudele ettevõtetele praktiliselt jõukohane. Praktiliselt on üksikasjalik teaduslik normeerimine mõeldav kord pikema perioodi (näiteks viisaastaku, seitseaastaku) jooksul. Vahepealsetel aastatel tehakse normatiivides muudatusi normeerimise lihtsustatud meetodeid kasutades. Üheks käibevahendite normeerimise lihtsustatud meetodiks on kaudse arvutamise meetod.

Kaudse arvutamise meetodi kohaselt tuuakse välja käibevahendite normatiivid päevades (materjalide, kütuse, lõpetamata toodangu ja valmistoodete kohta) või normatiivid rahas (varuosade, taara. väikevahendite kohta) eelmi-

se perioodi aruandekäitajate alusel, tehes vastavaid korrektiivseid progressiivsuse suunas.

Tooraine-, põhimaterjalide, ostetud pooltoodete, abimaterjalide ja kütusevarude normeerimine kaudse arvutamise meetodi järgi on kõigi liikide juures ühesugune. Normatiivi arvutamine päevades läbib kolm etappi. Esiteks puhastatakse aruandeperioodi käibed mittevajalikust liikumisest (sisekäibed) ja käibevahendite tegelikud jäägid (kuu algul ja lõpul) mittelikviidsetest ja ülearustest vahenditest (materjalidest). Pärast seda tuuakse välja vahendite keskmine jääk ja leitakse vahendite käibevälde päevades.

Saadud käibevälde päevades korrigeeritakse, lähtudes muudatustest varustustingimustes ja varustusorganisatsiooni töö parandamisest. Pärast sellist korrigeerimist võetakse saadud päevade arv normatiiviks. Arvutus teostatakse mitte üksikute materjaliliikide järgi, vaid summaarselt.

Näide: Tooraine, põhimaterjalide ja ostetud pooltoodete puhastatud krediti käive aruandeaastal oli 5 000 tuh. rbl. Materjalide keskmine puhastatud jääk bilansi järgi oli 500 tuh. rbl. Käibevälde on:

$$\frac{500 \times 360}{5\ 000} = 36 \text{ päeva.}$$

Varustustingimuste parandamise ja laovarude vähendamise tagajärjel on võimalik varupäevade arvu vähendada 6 päeva võrra. Plaani perioodi normatiiv päevades on:

$$36 - 6 = 30 \text{ päeva.}$$

Taara, varuosade ja väikevahendite normatiiv (ainult rahaline) tuuakse välja kaudse arvutamise meetodi järgi, lähtudes varude normaalsest keskmisest tegelikust seisust bilansi järgi ja korrigeerides seda olenevalt toodangu mahu muutumisest.

Lõpetamata toodangu normatiiv päevades tuuakse kaudse arvutamise meetodi järgi välja analoogiliselt põhimaterjalide, abimaterjalide ja kütuse normatiivi väljatoomisega. Esiteks tuuakse välja aruandeperioodi puhastatud tootmiskulud kogutoodangule tehase omahinnas ja lõpetamata

toodangu puhastatud keskmine tegelik jääk. Teiseks tuuakse välja aruandeline käibevalde päevades. Kolmandaks korrigeeritakse saadud aruandelist käibevaldet päevades, silmas pidades tootmistsükli lühendamist ja toodangu mahu dünaamikat.

Tulevaste perioodide kulude ja tellimusjärgsete maksete jaoks tuuakse rahaline normatiiv välja ainult otsese arvutamise teel.

Et valmistoodangu normatiivi väljatoomine päevades otsese arvutamise meetodi järgi on lihtne, siis ei ole siin õigustatud kaudse arvutamise meetodi kasutamine. Kui aga esialgseks orienteerumiseks soovitakse kasutada kaudse arvutamise meetodit, siis päevades väljendatava normatiivi väljatoomise käik on analoogiline materjalide ja lõpetamata toodangu normatiivi arvutamise käiguga. Käibeaks võetakse kaubatoodang tootmisomahinnas ja valmistoodete keskmine jääk tuuakse välja bilansiseisude järgi.

IV. Käibevahendite moodustamise allikad ✓

Käibevahendite vajaduse kindlaksmääramine on käibevahendite planeerimisel ainult osa tööst. Teiseks osaks on käibevahendite moodustamise allikate planeerimine.

Allikate valikul ja vahendite ulatusel, mida selleks otstarbeks võidakse kasutada, on suur rahvamajanduslik tähtsus. Asi ei seisne ainult vahendite vajaduse ja nende katteks suunatavate ressursside aritmeetilises tasakaalustamises. Käibevahendite finantseerimise süsteem ja allikad peavad aitama selgitada rahvamajanduse reserve ning kaasa aitama isemajandamise ja kokkuhoiurežiimi tugevdamisele kõigis majandusliku tegevuse lülides ja harudes.

Rahanduse ja krediidi organiseerimise kogemused NSV Liidus näitavad, et ettevõtted peavad osa käibevahendeid saama oma- ja osa laenatud käibevahendite kujul. Pidevate vajaduste katmisest peavad osa võtma mõlemad allikad, ajutiste vajaduste katmisest ainult üks neist - laenatud vahendid.

Isemajandamise tugevdamiseks on vaja mitte ainult õigesti määrata oma- ja laenatud vahendite vahekord, vaid ka nende moodustamise ratsionaalne kord.

Omakäibevahendid, nende hulk ja õigeaegne olemasolu määravad ette ära võimalused ettevõtte normaalseks töötamiseks, võimalused plaani täitmiseks ja ületamiseks. Ettevõtete juhtijad ja laialdane aktivistide ring ettevõteteis jälgivad süstemaatiliselt käibevahendite seisukorda ja kasutamist. Seepärast on äärmiselt tähtis, et tootmis- haru iga-aastase suurenemisega seoses oleva käibevahendite vajaliku juurdekasvu finantseerimine toimuks võimalikult suuremas osas ettevõtte omade ressursside arvel ning võimalikult vähem riigieelarve arvel. Ettevõtte täiendavate käibevahendite vajaduse suurenemise ja rentaablustõusu vahelisel vahetul seosel, mis ilmneb äärmise selgusega käibevahendite moodustamisel omade ressursside arvel, on ülisuur tähtsus kokkuhoiu tugevdamises ja võitluses akumulatsioonide eest, isemajandamise kindlustamise eest ettevõteteis. Kui näiteks tehas planeerib 1959. aastaks omakäibevahendite suurenemist 10 milj. rbl. võrra, millest 8 milj. rbl. tuleb moodustada ettevõtte enda kasumi arvel, siis muutub võitlus kasumiplaani täitmise eest ettevõtte võitluseks temale kinnitatud tootmisülesande täitmise vahetu võimaluse eest.

Sellele tähtsale käibevahendite finantseerimise küsimusele on juhitud tähelepanu valitsuse määruses: "Riiklike isemajandavate organisatsioonide ja ettevõtete omakäibevahendite planeeritud juurdekasvu katmine assigneeringute arvel riigieelarvest võib toimuda ainult finantsplaanis ette nähtud omakäibevahendite täiendamiseks suunatud kasumisummade ja majandisestest ressursside mittepiisavuse puhul."¹⁾

Omakäibevahendite moodustamise põhimiseks sisemiseks allikaks on ettevõteteis ja majanduslikes organisatsioonides kasum. Kasumi küsimuse uurimine tervikuna ei ole

1) Vt. Töö ja Kaitse Nõukogu määrus 13.X.1931.a. (v.k.)

käesoleva teema ülesandeks. Piirdume siin vaid kasumi kui omakäibevahendite juurdekasvu allika iseloomustamisega.

Kasum jaotatakse ettevõtte finantsplaanis (tulude-kulude bilans) mitmes suunas: mitte vähem kui 10% erallatakse riigieelarve tuludesse, osa suunatakse ettevõtte - fondi, osa - kapitaalvahetuste finantseerimiseks ja muuks otstarbeks. Kasumi kasutamise põhisuunaks on siiski omakäibevahendite juurdekasvu finantseerimine. Sealjuures võib kõrgemalseisev organ ettevõtte kasumit tarvitada teiste ettevõtete käibevahendite finantseerimiseks.

Käibevahendite finantseerimise allikaiks on ka niinimetatud püsivad passivad, (püsiv töötasu võlgnevus, püsiv sotsiaalkindlustuse maksete võlgnevus jt.) mille planeerimine toimub järgmiselt.

Üleminev töötasu võlgnevus määratakse kindlaks järgmise valemi järgi:

$$V_0 = \frac{F \times t}{90},$$

kus:

V_0 = püsiv töötasu võlgnevus, mida tingib ajavahemik töötasu arvestamise ja selle väljamaksmise vahel;

F = kvartali töötasufond;

90 = päevade arv kvartalis;

t = ajavahemik (päevades) töötasu arvestamise ja väljamaksmise vahel (tavaliselt 7-9).

Tuleb silmas pidada, et igal aastal võib käibevahendite juurdekasvu finantseerimise allikana kasutada mitte kogu võlgnevuse summat, vaid ainult selle summa suurenemist võrrelduna eelmise aastaga, sest ülejäänud summat arvestati juba eelmiste aastate plaanides. Võlgnevuse juurdekasvu planeerimine toimub kinnitatud töötasufondi baasil.

Näiteks 1958.a. IV kvartalis oli töötasufond 8000 tuh. rbl. ning kinnitati 1959.a. IV kvartaliks 9000 tuh. rbl. suuruses summas. Töötasu väljamaksmine toimub 7. ja 22. kuupäeval.

Käibevahendite juurdekasvu finantseerimiseks saab kasutada 1959.a. plaanis:

$$\frac{9000 \times 7}{90} - \frac{8000 \times 7}{90} = 78 \text{ tuh. rbl.}$$

Analoogiliselt planeeritakse ka võlgnevus sotsiaalkindlustuse organeile juurdearvestustes töötasule ning eelseisvate maksete reserv.

Mõningais tööstusharudes planeeritakse püsivate passivatena ka normaalne võlgnevus elektrienergia eest (selle võlgnevuse summa määratakse kindlaks samuti kui töötasude võlgnevus) ning mõned muud allikad.

Pika tootmistsükliga tööstusharudes, kus toodangu eest tasutakse ositi, vastavalt valmiduse astmele, planeeritakse ühe päeva passivana tellijate maksed valmis- toodangu üleandmiseni, sest lõpetamata toodangu normatiiv määratakse täies ulatuses.

Ositimakse võlgnevuse määramisel lähtutakse tellimuste liikumise plaanist ja lõpetamata toodangule tehtud kulude kasvust.

Näide ositimaksete arvutamise kohta:

Tooted	Valmis- toote hind (milj. rbl.)	Toote valmi- duse aste 1958.a. lõpuks (%-des)	1958.a. ostja poolt tasutud avanss (milj. rbl.)	Toote valmidu- se aste 1959.a. lõpuks (%-des)	Ostja poolt 1959.a. lõpuks tasutud avanss (milj.rbl.)
Nr. 1	2	25	0,3	90	0,9
Nr. 2	4	40	0,6	75	1,8
Nr. 3	6	35	0,9	85	2,7
Kokku -	-	-	1,8	-	5,4

Hankija ja ostja vahel sõlmitud lepingu järgi on toodangu tasumise tingimused järgmised: toodangu 25%-lise valmiduse puhul tasub ostja 15% hinnast, 50%-lise valmiduse puhul tasutakse vastavalt 30% ja 75%-lise valmiduse pu-

hul 45%.

Nii saab hankija 1959.a. plaani järgi ositimakseid vastavalt tellimuste liikumise graafikule 3,6 milj. rbl. (5,4 - 1,8 = 3,6). See summa ongi hankijal üheks püsivaks passivaks.

Ülaltooduga ei ole veel ammendatud kõik ettevõtete ressursside allikad. Aruannete uurimine näitab, et ettevõtete käibes esineb veel kindlasti suuri summasid, mis moodustavad järgmiste allikate arvel:

- a) riigieelarvesse sissemaksmata kasumi eraldised, samuti ka eripankadesse üle kandmata sissemaksed;
- b) fondide (ettevõtte- jt.) ja muude sihtvahendite kasutamata jäägid;
- c) deponendid töötasu alal.

Neil vahendite allikail puudub üldreeglina püsiv iseloom, mistõttu neid ei normeerita. Tegelikuses nad siiski mõjutavad käibevahendite seisust.

Kui käibevahendite juurdekasvu katteks ei jätku kasumist ja püsivaist passivaist, siis kasutatakse vahendite süsteemisest ümberjaotamist ja assigneeringuid riigieelarvest. Reeglikohaselt kujutavad riigieelarve vahendid endast vahet tööstusharu käibevahendite suurenemise ja omaressursside juurdekasvu vahel. Näiteks kui 1959.a. plaaniga kinnitatud omakäibevahendite juurdekasv antud tööstusharudes on 450 milj. rbl., millest oma ressurssidega on kaetav 380 milj. rbl., siis nähakse ette assigneeringuid riigieelarvest 70 milj. rbl. Kuid üksiku juhtudel on riigieelarvest saadav summa suurem, kui seda nõuab eeltoodud aritmeetiline tehe. Näiteks:

(... rbl.)

I variant			II variant			
Omakäibe vahendite juurdekasv plaani järgi	Ressursside omaallikad	Käibevahendite finantseerimine riigi eelarvest	Omakäibe vahendite juurdekasv plaani järgi	Resursside omaallikad	Käibevahendite finantseerimine riigi eelarvest	Täiendav eraldamine kasumist riigieelarvesse
450	380	70	450	380	100	30

Teist varianti kasutatakse neil juhtudel, kui esineb ilmne vahe omaressursside moodustumise ja käibevahendite juurdekasvu vajaduste aja vahel. Näiteks tuleb anda käibevahendeid täies ulatuses I kvartalis, kasumit aga saab põhiliselt järgnevatel kvartalites.

Riigieelarvest finantseerimise konkreetsete summade kindlakstegemine toimub finantsplaani ühisel läbivaatamisel keskasutuste ja rahandusministeeriumi poolt.

Nagu eespool märgitud, ei tähenda käibevahendite planeerimine üksnes vahendite vajaduse ja selle rahuldamise allikate kindlaksmääramist, vaid sellega tehakse kindlaks ka käibevahendite suuruse konkreetset muutumised. Siin on võimalikud kolm juhtu:

1. Vahendite tarvidus ületab ettevõtte sisemised võimalused ning finants- või krediitdiplaanis tuleb ette näha ettevõtte käibevahendite summa suurendamine.

2. Tootmise mahu suurenemisest tingitud vahendite täiendav tarvidus rahuldatakse kas ettevõtte plaaniperioodi alguseks olevate liigsate käibevahendite arvel või vahendite parema ärakasutamise teel.

3. Vahendite hulk plaaniperioodi algul ületab tarviduse ning finants- (krediidi) plaanis nähakse ette nende vahendite käibest äravõtmine.

Tootmistegevuse laienemisega (või mõnel üksikul juhul vahendite käibe aeglustumisega) geoses olevat omakäibevahendite täiendavat tarvidust nimetatakse käibevahendite normatiivi juurdekasvuks, mis määratakse kindlaks kui plaaniperioodi lõpu ja plaaniperioodi alguse normatiivi vahe. Näiteks kui ettevõttele kinnitati plaaniga 1959. aastaks omakäibevahendite normatiiv 58 500 tuh. rbl., siis tähendab see seda, et vastav summa peab olema täielikult ettevõtte käsutuses 31. detsembril 1959. a. Kui aasta algnormatiiv (seisuga 1. jaanuar 1959. a.) oli 52 000 tuh. rbl., siis moodustab oma- ja nendega võrdsustatud käibevahendite juurdekasv, mis tuleb ette näha ettevõtte 1959. a. finantsplaanis, 6500 tuh. rbl. Üheaegselt planeeritakse ka selle juurdekasvu moodustamise allikad. Tervikuna oleks see plaan järgmine:

Käibevahendite elemendid (normeeritavad aktivad)	1.I.1959.a.		1.I.1960.a.		Muutused	
	Varu- norm (pää- vades)	Norma- tiiv (tuh. rbl.)	Varu- norm (pää- vades)	Norma- tiiv (tuh. rbl.)	Varu- norm (pää- vades)	Norma- tiiv (tuh. rbl.)
Tooraine ja põ- himaterjalid	35	16000	30	22000	-5	+6000
Abimaterjalid	60	3000	55	3200	-5	+ 200
Kütus	20	2000	17	1900	-3	- 100
Vähemväärtuslik inventar ja tööriistad. . .	45	9000	40	9000	-5	-
Lõpetamata toodang	22	16000	20	15900	-2	- 100
Valmistoodang	5	5000	4	4500	-1	- 500
Tulevaste perioo- dide kulud. . .	-	1000	-	2000	-	+1000
Kokku	-	52000	-	58500	-	+6500

Oletame, et selle juurdekasvu katteks saab suunata:
ettevõtte kasum 1959.a. plaani järgi
(eraldamisest maha arvatud) 3000 tuh. rbl.
muud oma- ja nendega võrdsustatud
ressursseid 800 " "
s.h. püsivad passivad 650 " "

Seega tuleb puuduva osa katmiseks finantsplaanis et-
te näha assigneeringud riigieelarvest 2700 tuh. rbl. Sis-
sekanne tulude-kulude bilansile lisatavas tabelis nn.
riisttabelis, milles on toodud kõik tulude ja kulude ar-
tiklid, osutub järgmiseks:

Tulude artiklid	Summa	Kasum	Püsi- vate passi- vate juure- kasv	Muud res- sur- sur- sid	Assignee- ringud riigieel- arvest
Kulude artiklid					
Omakäibevahendi- te juurdekasv	6500	3000	650	150	2700

Omakäibevahendite juurdekasvu planeerimise niisugune meetodika lähtub eeldusest, et vahendite tegelik seis ettevõtte käibes võrdub normatiiviga aasta algul. Tegelikuses aga esineb sageli sellest kõrvalekaldumisi; olles ületanud kasumiplaani, on ettevõtte vahendeid käibes üle normatiivi. Sel juhul kaetakse tulude-kulude bilansis osa juurdekasvust (või kogu juurdekasv) nimetatud liigsete vahendite arvel. On võimalikud ka juhud, kus ettevõtte, kes on jätnud kasumiplaani täitmata või kes paigutas (immobiliseeris) osa käibevahenditest kapitaal- või muudesse plaanis ettenähtud mahutastesse, on plaani- perioodi alguseks tegelikult vähesi vahendeid, kui oli talle kinnitatud normatiiv. Nii võis ülaltoodud näites ettevõtte olla 1.I.1959.a. tegelikult vahendeid mitte 52000 tuh. rbl., vaid kõigest 50 000 tuh. rbl. Arvestades plaanis ettenähtud käibevahendite normatiivi juurdekasvu, on ettevõtte 1959.a. tegelikult vahendeid kasutada 56500 tuh. rbl. Kuid vajalik normatiiv, nagu näeme arvestusest, moodustab 58500 tuh. rbl. Vahendite puudujääk 2 000 tuh. rbl. on tingitud sellest, et ettevõtte ei olnud aasta alguseks talle ettenähtud käibevahendeid täiel määral. Selleks et ettevõtte saaks töötada häireteta, tuleb talle anda täiendavalt 2000 tuh. rbl.

Assigneerimisi käibevahendite summa tõstmiseks aasta alguse normatiivini nimetatakse käibevahendite täiendamiseks. Järelikult antud juhul suurenevad käibevahendid juurdekasvust 6500 tuh. rbl. ja täiendamisest 2000 tuh. rbl. suuruses summas.

Et käibevahendite juurdekasvu ja täiendamise majanduslik iseloom on erinev, siis on erinev ka nende finantseerimise kord. Käibevahendite juurdekasv nähakse ette plaanis, kuid käibevahendite täiendamise planeerimine tähendaks ettevõtte halva töö sanktsioneerimist. Seepärast toimub käibevahendite täiendamine ettevõtteile vaid pärast käibevahendite puudujäägi tekkimise põhjuste üksikasjalist selgitamist ja kõrvaldamist.

Järelikult selleks, et kindlaks määrata käibe-
hendite finantseerimise määr ja kord, tuleb selgitada
omakäibevahendite tegelik seis plaaniperioodi alguseks.
Oma- ja nendega võrdsustatud käibevahendite tegelik kind-
laksmääramine on käibevahendite planeerimise möödapääsma-
tuks etapiks.

V. Käibevahendite kasutamise põhikäitajad

Sotsialistliku tööstusettevõtte käibevahendid, olles
pidevas liikumises, viibivad üheaegselt ringkäigu kõigis
staadiumides. Mida kiiremini liiguvad käibevahendid ühest
staadiumist teise, seda väiksem käibevahendite kogusumma
võib teenindada sama mahuga tootmis- ja realiseerimisprot-
sessi tööstusettevõttes.

Käibevahendite käibekiirust iseloomustavad käibesage-
duse ja käibevälte näitajad. Esimene näitab käibevahen-
dite ringkäikude arvu aastas (perioodis), teine aga ühe
ringkäigu kestust päevades.

Näide: Tööstusettevõtte aastane realiseerimise maht
ettevõtte hulgihindades moodustab 13 383,9 tuh. rbl. Aas-
ta keskmine käibevahendite summa on $\frac{1506,7 + 1466,7}{2} = 1486,7$
tuh. rbl.

Käibevahendite käibekiiruse näitajad leiame järgmiselt:
Käibevälde:

$$K_V = \frac{V \times t}{R} = \frac{1486,7 \times 360}{13\,383,9} = 40 \text{ päeva.}$$

Käibesagedus:

$$\text{a) } K_B = \frac{R}{V} = \frac{13383,9}{1486,7} = 9 \text{ korda,}$$

$$\text{b) } K_B = \frac{t}{K_V} = \frac{360}{40} = 9 \text{ korda,}$$

kus:

K_V = käibevälde päevades;

V = käibevahendite summa (keskmine jääk);

t = päevade arv perioodis;

R = käive perioodis;
 K_g = käibesagedus kordades.

Käibesagedus (käibekoeffitsient) näitab ühtlasi käibevahendi ühe rubla kohta langeva realiseeritava toodangu maksumust.

Käibevahendite käibekiiruse näitajad võib välja tuua aasta, kvartali ja kuu kohta. Päevade arvuks võetakse aastas 360, kvartalis 90 ja kuus 30.

Käibevahendite käibekiiruse näitajate väljatoomist võidakse teostada: a) kõigi käibevahendite kohta (normeeritavad + mitternormeeritavad); b) normeeritavate vahendite kohta; c) tootmissfääris funktsioneerivate käibevahendite kohta; d) ringlussfääris funktsioneerivate käibevahendite kohta; e) normeeritavate vahendite üksikute liikide (põhimaterjalid, abimaterjalid, kütus, lõpetamata toodang, valmistooted) kohta.

Valemi elementide sisu on mõnevõrra erinev, olenevalt sellest, kas on tegemist aruandeliste või plaaniliste näitajate väljatoomisega. Vaatleme esmalt aruandeliste näitajate väljatoomist.

Käibevahendite käibekiiruse arvutamise kohta andis NSV Liidu Rahandusministeerium ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Statistika Keskkvalitsus 1949.a. 14. aprillil vastava juhendi, kus on esitatud näitajate väljatoomise meetodika.

Kõigi käibevahendite (normeeritavad + mitternormeeritavad) käibekiiruse näitajate väljatoomisel võetakse käibe summaks (R) perioodi (aasta, kvartali, kuu) kaubatoodangu realisatsioon ettevõtte hulgihindades. Käibevahendite summa (V) kujutab endast normeeritavate ja mitternormeeritavate vahendite keskmist seisust perioodil. Vastav summa saadakse sel teel, et normeeritavatele vahenditele (bilansi aktiva osa rühm "B" ilma põllumajanduslike varudeta) liidetakse bilansi aktiva osast veel järmised vahendid: a) rahalised vahendid, välja arvatud jääk arvelduskontol Riigipangas; b) laaditud tooted ja tehtud tööd;

c) tähtajaks ostjate poolt tasumata tooted; d) aktsepteerimisest keeldumise tõttu ostjate juures vastutaval hoiul olevad tooted; e) kõik debitoorse võlgnevuse liigid; f) enamaksed amortisatsioonieraldiste osas; g) käibevahendite immobilisatsioon ("kinnikülmumine" kapitaalremondisse ja kapitaalehitustöösse); h) tööliste ja teenistujate võlgnevus individuaalelamute ehitamiseks võetud laenude alal osas, mis ületab eripankadest saadud laenusumma; i) arveldused KEO-ga müügiks määratud individuaalelamute ehituse alal osas, mis ületab saadud laenusumma; j) erifondide (näiteks ettevõttefondi) ülekulutused; k) mitteplaaniline kahjum.

Rahalisi vahendeid, mis on arvelduskontol riigipangas, ei võeta arvesse sellepärast, et seal seisavad käibest vabanenud vahendid ja üleplaanilised kasumid. Nende vahendite arvamine funktsioneerivate käibevahendite hulka viiks näitajad headele töötulemustele vaatamata alla.

Käibevahendite keskmine jääk tuakse välja kuu kohta kuu alg- ja lõppseisu keskmisena, kvartali kohta kuu keskiste seisude liitmise ja summa jagamise teel kuu arvuga (3) ning aasta kohta kvartali keskiste liitmise ja summa jagamise teel neljaga. See keskiste jääkide arvutamise meetodika nn. kronoloogilise keskmisena on kehtiv kõigi käibevahendite liikide kohta.

Kõigi normeeritavate vahendite käibekiiruse näitajate väljatoomisel võetakse käibeks (R) perioodi kaubatoodangu realisatsioon ettevõtte hulgihindades. Käibevahendite jääk (V) kujutab endast normeeritavate vahendite keskmist jääki, mis arvutatakse eespool kirjeldatud meetodil bilansi aktiva osa "B" kokkuvõtte järgi (ilma põlumajanduslike varudeta).

Tootmissfääris funktsioneerivate käibevahendite käibekiiruse näitaja väljatoomisel võetakse käibesummaks (R) perioodi kaubatoodangu realisatsioon ettevõtte hulgihindades ja käibevahendite keskmise jäägi (V) väljatoomisel võetakse aluseks kõik bilansi normeeritavad vahendid ilma valmistoodete jääkide väärtuseta.

Ringlussfääris funktsioneerivate käibevahendite käibekiiruse näitajate väljatoomisel võetakse käibesummaks (R) perioodi kaubatoodangu realisatsioon ettevõtte hulgihindades ja käibevahendite keskmise jäägi (V) väljatoomisel võetakse aluseks normeeritavatest vahenditest laos olevate valmistoote jäák ja kõik mitternormeeritavad vahendid, välja arvatud käibevahendite mitteplaanalised immobilisatsioonid (näiteks käibevahendite "kinnikülmutamine" kapitaalremondisse, kapitaalmahutustesse jne.).

Mitteplaanaliste immobilisatsioonide kohta tuuakse näitajad välja eraldi. Käibesummaks võetakse samuti kogu kaubatoodangu realisatsioon ettevõtte hulgihindades ja käibevahendite jääk tuuakse välja kõigi immobilisatsioonisummade järgi. Väljatoodud näitajad on negatiivse märgiga ja näitavad käibevahendite käibe aeglustumist.

Normeeritavate vahendite käibekiiruse näitajate väljatoomisel üksikute liikide järgi võetakse käibesummaks: a) tooraine, põhimaterjalide ja ostetud pooltoote osas - nende materjalide kredithäive (s.t. kulu) raamatupidamise käibearuande järgi vastaval perioodil (aasta, kvartal, kuu); b) abimaterjalide osas - abimaterjalide kredithäive; c) kütuse osas - kütuse kredithäive; d) taara osas - valmistara kulumine ja mahakantud taara maksumus; e) jooksva remondi varuosades - nende kredithäive; f) vähemväärtuslike ja kiiresti kuluvate esemete osas - nende kulumise summa; g) lõpetamata toodangu osas (kaasa arvatud endavalmistatud pooltooted) - tootmiskulud kogutoodangule tootmisomahinnas; h) valmistoodangu osas - kaubatoodang tootmisomahinnas.

Materjalide ja teiste vahendite kredithäivate väljatoomisel tuleb silmas pidada, et häive näitaks reaalselt liikumist. Seetõttu tuleb häibest lahutada materjalide ühest kontost teise ülekandmised ja muud kanded, mis häivet kunstlikult suurendavad.

Käibevahendite käibekiiruse plaanalised näitajad tuuakse praktikas välja ainult normeeritavate vahendite

kohta. Muidugi saab plaanilist näitajat välja tuua ka kõigi käibevahendite kohta, kuid see eeldab direktiivse bilansi koostamist ja mittenormeeritavate vahendite (arveldused jne.) kohta plaaniliste seisude fikseerimist.

Käibekiiruse plaaniliste näitajate väljatoomisel kõigi normeeritavate vahendite kohta kvartalite lõikes võetakse käibesummaks kvartali planeeritud toodangu realisatsioon ettevõtte hulgihindades ja käibevahendite summaks vastava perioodi plaaniline normatiiv. Aasta käibekiiruse näitajate väljatoomisel võetakse käibesummaks aasta realisatsioon ettevõtte hulgihindades ja käibevahendite summaks aasta keskmine normatiiv, mis saadakse kvartali normatiivide liitmisel ja tulemuse jagamisel neljaga.

Mõnevõrra erinev on käibekiiruse plaaniliste näitajate väljatoomine tööstusettevõtetes, kus esineb sesoonsus (näiteks turbatööstus, piiritusetööstus jne.). Sesoone tootmisega tööstusettevõtetes planeeritakse oma käibevahendite summa minimaalse käibega kvartali järgi ja sesoonsusest tingitud kõrgendatud vajadused käibevahendite järele (materjalid, kütus, lõpetamata toodang, valmistooted) kaetakse riigipanga krediidiga.

Sesoone tootmisega ja sesoone varumisega tööstusettevõttes võetakse normeeritavate vahendite käibekiiruse plaaniliste näitajate väljatoomisel arvesse peale oma käibevahendite normatiivi veel krediidisumma.

Käibevahendite vajadus ülenormatiivsete varude katteks määratakse tööstusettevõtetes kindlaks krediidiplaaniga. Krediidisumma määratakse käibevahendite üldise vajaduse ja omakäibevahenditega kaetava osa vahe suurus.

Käibekiiruse plaanilised näitajad normeeritavate vahendite üksikute liikide kohta tuuakse välja analoogiliselt aruandeliste näitajatega. Erinevus seisab vaid selles, et aruandeliste summade asemel tuleb võtta plaanilised.

Et tööstusettevõtetes peab käibevahendite kasutamise efektiivsus kvartalist kvartalisse ja aastast aastasse tõusma, siis on tähtis kindlaks määrata vabanevate käibevahendite plaaniline suurus ja ühtlasi jälgida ka nende vabanemist. Käibevahendite käibekiiruse tõusmisel vabanevate käibevahendite summa leitakse sel teel, et arvutatakse ühe ja sama käibe juures välja normeeritavate vahendite vajadus kahe erineva kiiruse juures (enne ja pärast abinõude rakendamist või aruande perioodi ja plaaniperioodi kiiruse juures) ja nende vahe kujutab käibevahendite vabanemist või "kinnikülmumist" absoluutsummas.

Valemina võib seda kujutada järgmiselt:

$$V_{ab} = \frac{(K_v - K_v') \times R}{t},$$

kus:

- V_{ab} = vabanenud või "kinnikülmunud" käibevahendite summa, võrreldes eelmise perioodiga;
- R = käibesumma perioodil;
- K_v = eelmise perioodi käibevälde päevades;
- K_v' = plaaniline käibevälde päevades;
- t = perioodi päevade arv.

Kui võrreldakse käibevahendite käibekiirust mingil kahel perioodil, siis tuleb silmas pidada, et nii realsatsioon kui ka vahendite seisud oleksid väljendatud võrreldavates hindades.

Teid käibevahendite käibe kiirendamiseks.

Käibevahendite käibe kiirendamise ja selleks vajalike abinõude väljatöötamiseks on tarvis teada tegureid, mis käibevahendite käibekiirust mõjutavad, ja teid, mis võimaldavad seda kiirust tõsta ja käibevahendite vajadust vähendada.

Nagu juba eespool nägime, oleneb käibevahendite suurus ühelt poolt toodangu mahust ja teiselt poolt käibevahendite käibekiirusest. Käibevahendite suurus on päriproportsionaalne toodangu mahu kasvuga ja vastuproportsio-

naalne käibevahendite käibekiiruse kasvuga. Käibevahendite käibekiirus oleneb aga käibevahendite ringkäigu kestusest - ajast, mis koosneb omakorda tootmis- ja ringlusajast. Mida lühem on tootmis- ja ringlusaeg, seda suurem on käibevahendite käibekiirus ja seda vähem läheb neid vaja antud ülesande täitmiseks. Tootmisaja hulka kuulub: a) tööperiood, s.o. teatav arv omavahel seotud tööpäevi, mis on vajalikud teatavas tööstusharus valmis- toote saamiseks, b) aeg looduslikeks protsessideks (veini käärimine, juustu seismine jne.); c) aeg, mis kulub vahendite olemiseks tööesemete varudena (tooraine, põhimaterjalide, abimaterjalide, kütuse laovarud).

Põhilised tootmisaja lühendamise teed on: a) tootmises kasutatava tehnika pidev täiustamine, b) töö ja tootmise organiseerimise parandamine ja c) tööstusettevõtete varustamise parandamine.

Ringlusaeg koosneb kahest osast: esiteks ajast, mis kulub tööstusettevõtte poolt toodetud toodangu realiseerimiseks ja selle muutmiseks rahalisteks vahenditeks, ning teiseks ajast, mis kulub rahaliste vahendite muutmiseks materiaaleteks väärtusteks (materjalide, kütuse jne. muretsemine).

Põhiline tee ringlussfääris olevate käibevahendite käibe kiirendamiseks on valmistoodete võimalikult kiirem realiseerimine. Selleks on tarvis valmistoodete laonormatiivid viia miinimumini, täpselt reglementeerida valmistoodete pakkimise, laadimise ja transportimise aeg, kiirendada dokumentide käivet, kindlustada müügiarvete õigeaegne väljakirjutamine, võtta tarvitusele abinõud debitoorse võlgnevuse vähendamiseks, seada sisse range kontroll arvete tasumise üle ostjate poolt ja võtta tarvitusele sanktsioonid (akreditiivide meetod), seada sisse plaaniliste maksete süsteem ja propageerida arvete ennetähtaegset tasumist.

Et kiirendada rahaliste vahendite muutumist materiaaleteks väärtusteks, tuleb vähendada teelolevate materjalide hulka, kiirendada materjalide mahalaadimist

ja nende transportimist lattu, organiseerida materjali-
de kontroll kiire ja nende standardile vastavuse selgi-
tamine, tagastada hankijatele õigeaegselt standardile
mittevastavad materjalid ja esitada õigeaegselt rekla-
matsioonid hankijatele.

Rbl. 110

A-22600

94086

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00380030 9